

Çocuk ve Gençlerde Okuma Alışkanlığı Sorunu: Okul Kütüphanelerinin İşlevselliğine Bir Bakış

The Problem of Reading Habits of Children and The Youth: An Assessment of the Functionality of School Libraries

İsmail Akman* ve Nuran Akman**

Öz

Eğitim, ailede başlayan ve ilerleyen aşamalarda farklı kurumlarca desteklenen bir süreçtir. Bu kurumların en önemlilerinden biri okul kütüphaneleridir. Okul kütüphaneleri gerek müfredatı gerekse erken yaştan itibaren bireyin kültürel gelişimini desteklemek ve şekillendirmek adına hayati önem taşımaktadır. Eğitim ile sıkı ilişkilere sahip okul kütüphanelerinin sayısal durumu göz önünde bulundurulurken, niteliğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Okul-kütüphane ilişkisinin kalitesi, her iki unsurun niteliği ile doğru orantılıdır. Bu çalışma kapsamında, Türkiye'deki okul kütüphanelerinin nicel ve nitel yönleri genel hatları ile tartışılmakta ve kaliteli bir eğitim-kütüphane etkileşimi için atılması gereken adımlar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Okul kütüphaneleri; z kütüphaneler; eğitim; Türkiye.

Abstract

Education is a process that begins in the family and supported by different institutions in the progressive stages. One of the most important of these institutions is school libraries. School libraries are vital to supporting and shaping the curriculum and the cultural development of the individual from an early age. While taking into account the numerical situation of school libraries, which are closely related to education, the quality of the school libraries should not be ignored. The quality of the school-library relation is directly proportional to the nature of both elements. Within the scope of this study, the quantitative and qualitative aspects of school libraries in Turkey are discussed in general terms and the steps to be taken for a quality educational-library interaction are discussed.

Keywords: School libraries; z libraries; education; Turkey.

Giriş

İnsanın öğrenmeye en açık olduğu dönem çocukluk evresidir. Çocukların eğitimi önce ailede sonra okulda ve en son olarak da yaşadığı çevrede devam eder. Gelişim sürecinde çocuklar ve gençler doğrudan etkileşimde buldukları bu yakın çevrenin açık tesiri altındadır. Anne babanın eğitim durumu, aile içi fertlerin eğitimleri, gittiği okul ve öğretmenler, yaşadığı apartman ve mahalledeki komşuları dahi çocuğun davranışlarını etkiler. Neredeyse dört yaşında başlayan ve yirmili yaşların ortalarına kadar devam eden bir eğitim sürecimiz olmasına rağmen henüz kuvvetli bir okuryazarlık

* Kütüphane Müdürü. Bartın- Ulus Kültür ve Sanatevi Halk Kütüphanesi. e-posta: ismail.akman@kultur.gov.tr
Chief Librarian. Bartın-Ulus Culture and Art House Public Library

** Kütüphaneci. Bartın- Ulus Kültür ve Sanatevi Halk Kütüphanesi. e-posta: nuran.akman@kultur.gov.tr
Librarian. Bartın-Ulus Culture and Art House Public Library

kültürü ortaya koyabilmiş değiliz. Üniversiteden mezun olduğu halde kendini ifade edemeyen, okuma alışkanlığı edinememiş insanlara sıklıkla rastlanmaktadır.

“Okumak” öğrenmenin ve özgürleşmenin ilk adımıdır. Kitapla başlayan okuma ve öğrenme kütüphanelerle devam eder. Okuma alışkanlığının gelişimi çocukluk döneminde başlayarak gençlik evresinde de devam eden bir sürece bağlıdır. Ailesinde ve okulunda okuma eylemine ilişkin pozitif bir etkileşime giremeyen çocuğun kendiliğinden okuma eylemine yönelmesi pek mümkün değildir. Kabul etmek gerekir ki insanın bir davranışını değiştirmesi, bir alışkanlık kazanması veya bir alışkanlığı terk etmesi oldukça zordur. Öte yandan, birçok insan davranışında olduğu gibi okumanın da hayatımızda yer etmesi için bir sosyal çevre gerekir. Mesela, çevrenizde hayatında okumaya yer veren, kitap okumayla hayatına güzellikler katan biri yoksa; böyle bir kişinin “kitap okuyacağında ne olacak?” demesi normaldir. Yaşadığı mahalledeki bireylerin de böyle bir alışkanlık için model olmaları mümkün değilse çocuklardan okumalarını ve bunu yaşam boyu sürdürmelerini beklemek büyük bir yanılgıdır. Günümüzde toplumu oluşturan her bireyin zorunlu eğitim süreci içerisinde devam ettikleri ilk ve orta öğretim kurumlarının eğitim araç ve gereç donanım durumunun ne olduğu bilinmektedir. Hala, 40-50 kişilik sınıflarda ikili eğitim verilmektedir. Öğretmen yetiştirmede sorunlarımız var, nitelikli öğretmen yetiştirmede ciddi sıkıntılarımız var. Metal işleri öğretmenin ihtiyaç nedeniyle sınıf öğretmeni olarak istihdam edildiği bir eğitim sistemimiz mevcut. Okullarda laboratuvar, dil sınıfları, spor salonları, aktif okul kitaplıkları/ kütüphaneleri yok denecek kadar az.

Burada dikkat çekilmesi gereken konu okul kitaplıkları/ kütüphaneleridir. Her ne kadar iyi niyetle sürekli “okul kitaplığı”, “okul kütüphanesi” kavramları birbiri yerine kullanılsa da bu yanlış tanımlamayı düzeltmek gerekir. Bir yerin kütüphane sayılabilmesi için başlıca şartlar vardır. Kütüphane için müstakil bina, bütçe, uzman personel, koleksiyon, okur gereklidir. Kitaplık ise; bir bina içinde belirli bir alanda bütçe, personel gibi temel zorunluluklardan bağımsız, belirli bir miktar materyali bünyesinde bulunduran organizasyondur. Ancak, ne hikmetse okulların içindeki bu ünitelerin kapısına “Kütüphane” yazılarak başka bir hava verilmeye çalışılmaktadır. Bu algı yanlışlığını her fırsatta dile getirip düzeltmek gerekiyor. Bu, aynı sağlık ocağı ile hastaneyi birbirine benzetmekle eş değer hatalı bir tanımlamadır.

Ülkemizdeki okul kitaplıkları sayısı resmi istatistiklere göre 2013 yılından bu yana sürekli azalmış (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017) bir görünüm yansıtmaktadır. 2016 yılında okul kütüphanesi sayısı 27.836’dır. Aynı istatistik sonuçlarına göre materyal sayısı 2011 yılında 33,4 milyon iken, 2016 yılında 32,3 milyona düşmüştür. Bu rakam Halk Kütüphanelerinin toplam materyal sayısından bir hayli fazladır, fakat okul kütüphanelerindeki materyal fazlalığının nedeni koleksiyonda ayıklama ve güncelleme yapmaktan kaynaklanmaktadır. Okulların ilk açılış döneminden itibaren arşiv mantığı ile her kitap ve kısmen dergiler demirbaşa kaydedildiği için Cumhuriyetin ilk yıllarına ait dil bakımından sadeleştirilmemiş pek çok kitap okul kitaplıklarında hala mevcuttur. Kimi zaman okul idarecilerine bu kitapları neden ayıklamadıkları sorulduğunda, “*kitap sayısı düşmesin*”, “*kitap sayısı düşerse okulun değerlendirme puanı düşüyor*” gibi yanıtların alındığı bilinmektedir. Kimi okullarda ise bu işin sahibi olmadığından doğru dürüst bir sayım bile yapılamamaktadır. Çoğu okuldaki kitap rakamları gerçekçi değildir. Okul kitaplıkları daha çok bir aksesuar olarak görülmektedir. Okul idarelerinin bakış açısına göre kitapların çokluğu daha önemlidir, yani kitaplık göz doldurmalıdır. Güncelliği veya fiziksel durumu ikincil hatta üçüncül önceliktir. Mobilya dersiniz pek iç açıcı olmayıp, kısmen laboratuvardan çıkarılan malzeme dolabı, eski bir masa, karışık her türden sandalye ve birkaç standart dışı raftır. Raflar çoğu zaman birbirinden farklıdır. Çeşitli zamanlarda bağış ya da diğer yollarla temin edilmiş kitap rafları kitaplığı dekor olarak süsler. Okul idaresinin bu konuda ilgisi ve pozitif yaklaşımı olmadığı için estetik veya ergonomik kaygıları da yoktur. “Okul kitaplığı” genellikle kapısı daima kilitli, idarenin görevlendirdiği Türkçe veya Edebiyat öğretmeni uhdesinde bir odacıdır. Kütüphane kolu öğrencilerinin teneffüslerde kapısını açmaya zorlandığı, diğer arkadaşları bahçede oynarken kendilerine oda hapsi cezası verilmiş gibi hissettikleri yerdir o zavallı kitaplık! Okulda derslik

ihtiyacı baş gösterdiğinde ilk işgal edilen ve yerinden edilen yer yine o kitaplıktır. Eğitimci dostlarımızın atladığı veya farkına varamadığı ayrıntı, kütüphanesiz okul olamayacağı gerçeğidir. Büyük ihtimalle kendileri de kütüphanesiz bir eğitim geleneğinden geçerek bu günlere gelmişlerdir. Oysa ıslıl ıslıl, ferah ve güncel yayınların, çocuk ve gençlik dergilerinin olduğu, mobilyaların çağdaş ve albenisi olan modern donatıların bulunduğu bir mekân olsa, her halde hiçbir çocuk/genç okul kitaplığından ayrılmak istemeyecektir. Tabii ki bu kitaplıkta asli görevi kitaplığı/kütüphaneyi işletmek olan “kütüphaneci” veya “kütüphaneci öğretmen” görev yapmalıdır.

Eğitim sistemi planlayıcılarımızın aktif ve hayat boyu süren eğitimin kütüphanelerden geçtiği gerçeğini görmeleri gerekmektedir. Gelişmiş toplumlarda eğitim sisteminin özünde araştırma, eleştirel düşünme ve bilgiye erişim bulunmaktadır. Okuldaki eğitim öğretim programının ana lokomotifi kütüphanedir. Bir öğretmen öğrenciye sınırlı şekilde bilgi aktarabilir. Derste verilen bilginin çok daha fazlası okulun kitaplığında bulunur. Kitaplıkta her konuda oldukça fazla bilgi vardır ki adeta bir bilgi havuzudur kitaplık. Güncel kitap, dergi, görsel-işitsel materyalleri barındırır. Ayrıca bu mekânlar çocukların ve gençlerin sosyalleşmelerine, değişik etkinlikleri hayata geçirebilmelerine (okuma kulübü, şiir kulübü, kütüphane kulübü, okuma grubu) mekân olarak ev sahipliği yapar. Okul kütüphanelerinde edebiyat, tarih, teknoloji, sanat gibi her konuda yayını bulabilmek mümkündür. Kütüphane, öğretmen ve öğrencilerin en sık uğradıkları alandır. Ülkemiz okullarında hayalden ibaret olan ve bu gerçeklere ulaşamamış olmak canımızı yakıyor. İyi okul kütüphanesi örnekleri görmek için yurt dışına gitmeye gerek yoktur. Gerçi, ülkemizdeki yabancı okulların web sayfalarından her şey ayan beyan görülebilmektedir. Yeter ki görmek istensin. Ülkemizde yabancı misyon okulları var. Alman Lisesi, İtalyan Lisesi, İngiliz Lisesi, Avusturya Lisesi, Fransız Lisesi, Amerikan Robert Koleji gibi okulların web sayfalarından okul donatıları ve sosyal imkânları incelendiğinde göze çarpan unsurlardan biri “okul kütüphaneleri”dir. Bu kütüphanelerin donanımları, materyallerin güncelliği, kitap dışı materyalleri, abone oldukları veri tabanları açıkça görülebilir. Mesela; Amerikan Robert Kolejinin zengin bir elektronik veri tabanı var (Amerikan Robert Koleji, 2017). Bizim ülkemizde talep azlığından halk kütüphanelerinde bile elektronik kitap ve veri tabanı yoktur. Ancak yabancı misyon ilk ve orta öğretim düzeyindeki okulların kütüphanelerinde bu hizmet var. Bilgi talebi ve araştırma kültürü bu okul mensubu öğrencilerinde profesyonel şekilde oluşturulmuş ve bu okullara devam eden çocuk ve gençlerde okuma kültürü de gelişmiş durumdadır. Yabancı misyon okullarına giden Türk çocuklarla aynı yaşlardaki devlet okullarına giden çocuklarımızda niçin kitaba, araştırmaya ve okumaya karşı ilgi yoktur? Bizler neyi atlıyoruz? Niçin yönetmeliği bile bulunan “okul kütüphaneleri” hala işlevsel değil. Biz toplum olarak kütüphanelere, kitaba hangi gözle bakıyoruz? “Okumak”, “araştırmak” gereksiz bir uğraşı mıdır? Eğitim sistemimizde okulda sadece ansiklopedik bilgiyi öğretmenin yettiği mi düşünülmektedir? Ezbere dayalı, okumayan, araştırmayan ve düşünmeye kapalı eğitim sistemi nasıl bir gençlik yetiştiriyor? Çoğu zaman var olmamış bu gidişle olmayacak okul kitaplıkları hep hayal olarak mı kalacak? Daha ne kadar okul kütüphaneleri modeli için imrenerek başka ülke örneklerine bakacağız?

Son birkaç yıldır bir “Z-Kütüphane” uygulaması var (Milli Eğitim Bakanlığı, 2017). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bazı okullara mobilya yönünden renkli ve albenili sözde “kütüphaneler” kuruyor. Proje ilk uygulanmaya başladığında mobilyaların kalitesi şüphesiz iyiydi. Piyasadan teknik şartnameye göre ihale ile donanım malzemeleri alınmış veya imalatı yaptırılmıştır fakat bir süre sonra MEB bu mobilya donatım işini kendine bağlı meslek liselerine yaptırmaya başladı. Kalite düştü ve donatım işinin kullanılmadan deforme olan malzemelerle devam ettiği görülüyor. Belki MEB iyi niyetle Z-Kütüphane uygulamasına bir yerlerden başlamak istemiş olabilir. Ancak, ortada bir tezat var. Personel sayısı 900 bin rakamının üzerinde olan MEB’de bir tane bile “kütüphaneci” yok! İlginç olanı ise ülkemizde bu Bakanlığın eğitim ve öğretim politikasından en üst düzeyde sorumlu olmasıdır. Okul kütüphanesi hizmeti de eğitimin içinde değerlendiriliyor ancak, MEB kurulduğundan bu yana

bir tek kütüphaneci kadrosu bile ihdas etmemiş. İşi alt düzeyde tutarak yayınladığı “Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği”nde ifade edildiği gibi 3000 kitabı bulunan okula “kütüphane memuru” atanmanın yolunu seçmiş (Milli Eğitim Bakanlığı, 2001). Yönetmeliğe göre atanacak bu kütüphane memuru çok marifetli ve bilgili olmalı, zira atanacak memurdan lisans eğitimi gerektiren bir mesleği icra etmesi bekleniyor. Yani, MEB’in bu işe gereken ciddiyeti gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle süslü, dekoratif birkaç raf ve masa ile Z-Kütüphane kurarak açılışını yapmanın, doktoru olmayan hastaneyi açmaktan veya öğretmeni olmayan okulu eğitime-öğretime açmaktan bir farkı yoktur.

Sonuç ve Değerlendirme

Ülkemizde okuma alışkanlığının gelişmemesinde en büyük payın çocukların eğitiminden sorumlu olan MEB olduğu düşünülebilir. Çocuğun ailesinden sonra en çok vakit geçirdiği mekan olan okulda donanımlı bir kütüphane olmaması, olsa bile kapısının kilitli olması, güncel koleksiyon eksikliği, okumayan rol model öğretmenler ciddi dezavantajlardır. Ülkemizdeki yabancı misyona ait okul kütüphanelerinde “Geceleyn Kütüphane” (St. Georg Avusturya Lisesi, 2017), “Kitap Avı” (Özel Alman Lisesi, 2017), “Kitap Okuma Kulübü” (Özel Saint Benoît Fransız Lisesi, 2017), “Lego Ergo Sum- Okuyorum Öyleyse Varım” (Özel İtalyan Lisesi, 2017) gibi yaşayan ve aktif projeler gerçekleştirirken biz hala kütüphaneyi kapatıp sınıfa nasıl dönüştürebiliriz düşüncesinden sıyrılamamış yöneticilere, okumanın hayatta başarıya açılan kapı olduğu gerçeğini ıskalayan eğitimcilere sahibiz. Elbette arada iyi eğitimciler ve okullar da olabilir. Okuma, araştırma ihtiyacını hissetmeyen çocuklar ve gençler büyük çoğunlukla bu kötü alışkanlıklarını ömür boyu sürdürürler. Kütüphane deyince gençlerin akıllarına önce ders, zorla okutulan birkaç kitap ve köhne yerler gelir. Böyle bir iklimde okuma alışkanlığı asla gelişemez. Eğitim politikamızın içinde okul kütüphaneleri yer bulamadığı sürece bizim ülkemizde okuma kültürü oluşamaz. Günümüzde okul kütüphanelerinin eksikliğinin halk kütüphaneleri üzerinden tamamlamaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çaba, sorunun çözümüne uzak bir yaklaşımdır. Halk kütüphanelerinin hedefleri okul kütüphanelerinden farklıdır. Halk kütüphanelerini farklı bir kategoride olan okul kütüphanesi gibi çalışmaya zorlamak yanlıştır. Halka açık olup her yaşta eğitimini tamamlasın veya tamamlamasın vatandaşın kullanımına açık olan halk kütüphaneleri, sınavlara çalışan, etüt merkezi ihtiyacı hisseden kişilerce çalışamaz ve hizmet üretmez hale getirilmektedir. Yine bir uzman görüşüne göre “aslında temel sorun her gruptaki öğrencilerin özellikle ders çalışabilecekleri, aydınlık, sıcak, sessiz ve güvenli, internet erişimi olan mekanların şehirdeki yetersizliğidir. Sadece öğrencilerin ders çalışabilecekleri bu tür mekanları sağlamak, açıkçası, doğrudan kütüphanelerin görevi de değildir” (Milli kütüphanedeki..., 2017). Son zamanlarda halk kütüphanelerine giren kullanıcı sayısında patlama var, fakat ödünç verilen kitap sayısı artmamaktadır. Niteliksiz kullanıcı sayısı hızla artıyor, bunun sebebi ders, etüt ve sınav çalışmaları için okul kütüphanelerini öğrencilere açmayan okullardır. Kitaplar eskিয়েbilir diye kütüphaneyi kapalı tutan okullar bulunmaktadır. MEB’de yürürlükte olan “Okullar Hayat Olsun” projesi var (Milli Eğitim Bakanlığı, 2013). Bu projeye göre okul kütüphaneleri, bilgisayar laboratuvarları hafta sonları ve tatillerde gece 21.00’a kadar açık olmalıdır. Projenin amaçlarından birisi de ders çalışanların, kitap okuyan öğrencilerin, mahalle halkının buralara gelmesi, eğitim ve araştırma kalitesinin artmasına katkı verilmesidir. Halka açık bir uygulama olmasına rağmen projeyi uygulayan okul görülmedi ya da medyaya yansıyan bir haber olmadı. Oysa projenin paydaşları belediyeler, STK’lar, Orman Bakanlığı gibi kurumlardır. Bu tip büyük bir ortaklıktan beklenen sonuç hala alınamamıştır.

Ülkemizde yetişkin okur görmek istiyorsak bunun yolu okul kütüphanelerinden geçer. “Ağaç yaşken eğilir” atasözünün verdiği mesajdaki gibi çocuk ve gençlere alışkanlık kazandırmada özen göstermeliyiz. Yazar Muzaffer İzgü, “Çocuk okuru olmayan toplumun yetişkin okuru olmaz” diyor. Çocuğun kitapla ilk tanışacağı yer ailesidir. Bu olanaklı değilse,

bunun yeri iyi bir okul kütüphanesidir. İyi okur yetiştirmek için okul öncesi dönemden başlayarak çocuklarımızı donanımlı okul kütüphaneleriyle tanıştırmalı ve buluşturmalıyız. Zira her okulda öyle ya da böyle bir kitaplık/ kütüphane vardır. Taşınmalı eğitim sisteminde köyden okula, okuldan köye götürülen ve başka bir yerde kitap/ kütüphane görme şansı olmayan çocukları düşününce, okul kütüphanesinin ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkıyor. Çocuklara tam zamanlı çalışan, donanımı yeterli, kütüphaneci öğretmeni olan okul kütüphanelerini kazandırabilirsek; ülkedeki okuma sorununa neşter vurulmuş olur. Okul kütüphanelerinde Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri ile gençlerin bir araya geldiği kitap kulüpleri ve gençlik kulüpleri oluştuğunda okuma probleminin çözümü için doğru yola girilmiş olur.

Okuma alışkanlığı okul kitaplıklarında başlar ve hayat boyu halk kütüphanelerinde sürerek devam eder. Büyük şehirlerde halk kütüphanesine ulaşmak kolay olmayabilir. Bu nedenle çocuk ve gençlerin sadece 1137 adet halk kütüphanesi imkanları üzerinden okuma alışkanlığını edinmelerini beklemek hayal kırıklığı yaratabilir. Nüfusu 80 milyona dayanan ülkemizin okuma sorunu sadece halk kütüphaneleri ile çözebilir mi veya sayıları 27.836 olan okul kütüphanelerini artık uykudan uyandırmak mı gerekli, ne dersiniz?

Kaynakça

- Amerikan Robert Koleji Kütüphane. (2017). Erişim adresi: <http://webportal.robcol.k12.tr/tr/Kutuphane/Sayfalar/default.aspx>.
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği. (2001). Erişim adresi: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2529_0.html
- Milli Eğitim Bakanlığı okullar hayat olsun. (2013). Erişim adresi: <http://www.meb.gov.tr/haberler/2012/okullarhayatolsun/sunum.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı Z-Kütüphane. (2017). Erişim adresi: <http://z-kutuphane.meb.gov.tr>
- Milli kütüphane'deki yoğunluk ve belediye ders çalışma salonları. (2017). Erişim adresi: <https://senolkaradeniz.wordpress.com/2017/05/12/milli-kutuphanedeki-yogunluk-ve-belediye-ders-calisma-salonlari/>
- Özel Alman Lisesi Kütüphane. (2017). Erişim adresi: http://www.ds-istanbul.de/tuerkisch/boot_tr.htm
- Özel İtalyan Lisesi Kütüphane. (2017). Erişim adresi: <http://www.liceoitaliano.net/tr/home/imi-kutuphane/>
- Özel Saint Benoit Fransız Lisesi Medyatek. İstanbul. (2017). Erişim adresi: <http://www.sb.k12.tr/ozel-saint-benoit-fransiz-lisesi/ogretim/medyatek>
- St. Georg Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu St. Georg Avusturya Lisesi kütüphaneleri. (2017). Erişim adresi: <http://www.sg.k12.tr/okul-hakkinda/kuetuephane/?L=1>
- Türkiye İstatistik Kurumu kütüphane istatistikleri. (2015). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21545>